

ՄԱՍՍՈՆՅԱՆ ՀԱՅԿ
(ԱԻ)

ՀԱՅ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ԴԵՐԸ ՍԻՐԻԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ
(1946-1970թթ.)

1946թ. ապրիլի 17-ին Սիրիայի տարածքից դուրս բերվեցին օտարերկրյա զորքերը: Սիրիայի ազգային-ազատագրական պայքարը ֆրանսիական մանդատի վերացման և նրա անկախ ու ինքնիշխան պետության ստեղծման համար հաղթանակով պսակվեց¹: 1945թ. օգոստոսի 1-ին զինվորա-նստիկանական ուժերը, որոնք անվանվում էին Troupes Spéciales (հատուկ զորքեր), հանձնվել էին Սիրիայի կառավարությանը և հետագայում այդ ուժերը դարձան նրա ազգային բանակը²:

Սիրիայի բանակի ստեղծման և նրա հետագա զարգացումների մեջ մեծ դեր են խաղացել մի շարք հայորդի զինվորականներ, որոնք բարձրաստիճան պաշտոններ են զբաղեցրել և իրենց գործունեությամբ նպաստել են Սիրիայի ազգային բանակի զարգացմանն ու նրա դիրքերի ամրապնդմանը երկրի ներքաղաքական կյանքում:

Սիրիայի բանակի ստեղծման և կայացման գործում մեծ ավանդ է ունեցել զենեքալ-եյտեմանտ Արամ Կարամանուկյանը: Նա ծնվել է 1910թ. Այնթապում, մախնական ուսումը ստացել է ծննդավայրի Աղեմական, այնուհետև՝ Հալեպի Ազգային Հայկազյան վարժարանում³: Ջորավարի զինվորական գործունեությունը ընդգրկում է մի վտթրկալի ժամանակաշրջան, որն սկսվում է 1932թ. և ավարտվում 1958թ.-ին⁴: 1934թ. նա ավարտում է Դամսկաի զինվորական վարժարանի հրետանու բաժինը: Մասնագիտությունը կատարելագործելու նպատակով 1938-1939թթ. նա մեկնում է Ֆրանսիա և 1945թ. բարձրագույն զինվորական կրթությունն ստանում Փարիզի Ջինվորական Բարձրագույն Ակադեմիայում⁵: Այնտեղ նրան առաջարկվում է զինվորական աստիճանի անմիջական բարձրացումով

մնալ ֆրանսիական բանակում. սակայն նա հրաժարվում է և իր պարտքը համարում վերադառնալ Սիրիա և մասնակցել սիրիական ազգային բանակի կազմավորման գործին: Լստ Արամ Կարամանուկյանի սփյուռքում ապրող հայր պետք է իր ներդրումն ունենա տվյալ երկրի քաղաքական կյանքում գտնելով. որ գաղթօջախներում ազգայահայանման հարցը կուսակցական հարցը չէ. այլ՝ համազգային խնդիր է. որով պետք է զբաղվեն կրթական, գեղարվեստական, բարեգործական և այլ կազմակերպությունները: Ջորավարը որևէ կուսակցության անդամ չէր. սակայն ուներ հայ կուսակցական ազգականներ ու ընկերներ: Նույն կարծիքին էր նրա հայրը՝ Հակոբ Կարամանուկյանը. ինչպես նաև նրա երկու եղբայրներ՝ Լևոն և Նուբար Կարամանուկյանները⁶: Նա 1949-1957թթ. զբաղեցրել է Սիրիայի հրետանու գլխավոր հրամանատարի պաշտոնը:

Ջորավարը մասնակցել է 1948թ. արաբա-իսրայելյան պատերազմին: Ռազմական առաջնակարգ կարևորություն ներկայացնող Գոլանի բարձունքներն ամրացված էին զորավարի հաստատած քնդանոթային մարտկոցների խիտ շարքերով, և թշնամու համար թվում էր անանցանելի⁷: Իսրայելական բանակի հրամանատարությունը մեծ պարզևատրում էր խոստացել նրան, ով կսպանի կամ գերի կվերցնի Արամ Կարամանուկյանին վնասելով նրա հրետանային համակարգը⁸:

1956թ. նա ստացավ ստորաբաժանման զորավարի գեներալ-լեյտենանտի (١٩٥٦) աստիճան: Այնուհետև 1957թ. զինվորական կցորդ նշանակվեց Վաշինգտոնում՝ Սիրիայի դեսպանատանը. իսկ 1961թ. ընտրվեց Սիրիայի ազգային ժողովի պատգամավոր և միաժամանակ սահմանադիր ժողովի անդամ⁹:

1964թ. գեներալ Կարամանուկյանը սկսեց հաճախել Բեյրութի ֆրանսիական Համալսարանի իրավագիտական ֆակուլտետի դասընթացներին. որն ավարտեց 1968թ-ին՝ ստանալով իրավագիտության վկայական: Ապա իր իրավագիտական ուսումը շարունակեց Մորբոնի համալսարանում և պաշտպանելով «Օտարները և զինվորական ծառայությունը» գիտական ուսումնասիրությունը 1972թ. ստացավ իրավագիտության դոկտորի գիտական աստիճան: Իր ուսումնասիրության մեջ նա մի գլուխ հատկացրեց հայկական լեզունին¹⁰: Իր կատարած զինվորական ծառայությունների համար

գեներալ-լեյտենանտ Արամ Կարամանուկյանը պարգևատրվել է բազմաթիվ շքանշաններով. ինչպես նաև ֆրանսիական կառավարության կողմից առաջին կարգի պատվո շքանշանով¹¹:

Հաշվի առնելով գոյավարի մատուցած ծառայությունները Միլիարին և ազգագուտ անդրադարձը սիրիահայ գաղութին՝ Ամենայն Հայոց կարողիկոս Վազգեն առաջինը նրան պարգևատրեց Ներսես Շնորհալի շքանշանով. իսկ 1985թ. Մեծի Տանն Կիլիկիո Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը նրան պարգևատրեց Կիլիկո Մեծ Խաչի Ասպետի շքանշանով: Միլիարի բանակի գեներալ, սփյուռքահայ գործիչ Արամ Կարամանուկյանն իր վաստակած բոլոր շքանշանները հանձնեց Հայաստանի պատմության քանգարանին: Զորավարի գործը բարձր են գնահատել նաև Հայաստանում: 1998թ. Արարատի մարզի Նոր Այնթապի թիվ 1 միջնակարգ դպրոցը հիմնովին վերանորոգվեց և անվանվեց Արամ և Հասմիկ Կարամանուկյանների պսակին:

Միլիարի բանակի ստեղծման և կայացման գործում մեծ դեր է խաղացել նաև գեներալ մայոր Հրանտ Բեյ¹² (Ք) Մալյանը¹³: Սփյուռքահայության պարծանքը հանդիսացող այս պատվական հայորդին ծնվել է 1986թ. Մուշում: 1905-1907թթ. սկզբնական ուսումն ստացել է Վենետիկի Միսիթարյան միաբանության Սուրբ Ղազարի վանքում¹⁴: 1913-1914թթ. ընդունվել է Պոլսի իրավագիտական համալսարանը: 1914թ. Հրանտ Մալյանը զորակոչվեց բանակ և որպես սպա՝ 1916թ. տեղակալի պաշտոնով ծառայեց թուրքական 53-րդ ստորաբաժնում: Առաջին համաշխարհային պատերազմի զինադադարի նախօրյակին՝ թուրքական բանակի նահանջելու ժամանակ, գերի ընկավ 'Իսթրալի արաբական զնդերի կողմից'¹⁵: Ազատվելով գերությունից՝ նա մտավ Բեյրութի նորակազմ հայկական լեգեոն և, աչքի ընկնելով որպես ուշիմ և մի քանի լեգեոնների տիրապետող երիտասարդ, Կիլիկիայի զինվորական կառավարիչը նրան ժանդարմերիայի օգնական նշանակեց¹⁶: Հրանտ Մալյանը մասնակցեց Կիլիկիայի ինքնապաշտպանության մարտերին և դրանից հետո նա տեղափոխվեց 'Դամասկոսի առաջին բրիգադի. այնուհետև Հալեպի երկրորդ բրիգադի հրամանատարություններ և միաժամանակ համատեղությամբ վախճարինեց Հալեպի ոստիկանության հրամանատարության ներքո գտնվող ժանդարմերիայի վախճնդապետ Հասան Բահրային¹⁷: Միլիարի ազատագրական պայքարի ժամանակ 'Դամասկոսի

Ֆրանսիացի զինվորական կառավարիչ գեներալ Օլիվյե Ռոժեն նրան առաջարկում է հայ երիտասարդների վճարովի գումարտակ կազմել՝ ֆրանսիական բանակին օգնելու համար¹⁸։ Հրանտ Մալոյանը մերժում է գեներալի հիշյալ առաջարկը։ Հայ զորավարի այդ դիրքորոշումը բարձր գնահատվեց սիրիացի ազգայնականների կողմից։ Սիրիայի անկախացումից հետո նրան հանձնվեց երկրի ներքին սպահնափոխության ստանձնելով ոստիկանական զորքերի ընդհանուր հրամանատարի պաշտոնը։ Գեներալ-մայոր (عميد) Հրանտ Մալոյանը պարզևատրվել է սիրիական, լիբանանյան, եգիպտական, ֆրանսիական մի շարք շքանշաններով¹⁹։ Մեծանուն զորավարը մահացավ 1978թ հուլիսի 24-ին²⁰։

Սիրիական բանակում իր ուրույն տեղն ուներ նաև զորավար Ալբեր Բլիեջյանը, որը ծնվել է 1921թ. Համայում²¹։ Իր նախնական ուսումը նա ստացել է Հոմսի զինվորական ակադեմիայում, այնուհետև մասնակցել է արաբա-իսրայելյան պատերազմին։ 1957թ. Բլիեջյանը մասնակցել է Կահիրեի բարձրաստիճան սպաների դասընթացներին։ Դրանից հետո նա նշանակվել է ենթասպաների դպրոցի և պահեստային սպաների վարժարանի հրամանատար։ 1959թ. ավարտել է իր զինվորական ծառայությունը գեներալ-լեյտենանտի աստիճանով և պարզևատրվել է մի շարք շքանշաններով։

Հայազգի մյուս բարձրաստիճան սպաներից արժանի է հիշատակել զնդապետ Ժոզեֆ Բայրամյանին, որը ծնվել է 1915թ. Հալեպում²²։ 1941թ. նա ավարտել է Հոմսի զինվորական ակադեմիայի հրետանային բաժինը, ապա՝ Ժոզեֆ Բայրամյանը նշանակվել է հրետանու ստորաբաժանման հրամանատար և 1958թ. ստացել զնդապետի (مقدم) կոչում՝ պարզևատրվելով մի շարք շքանշաններով։

Սիրիական բանակում իրենց կարևոր տեղն ու դերն են ունեցել նաև հայազգի սպաներ՝ փոխզնդապետ (مقدم) Հինդոյան Գրիգորը, Անտուան Գուշակչին, Հիքմեթ Գուշակչին, Դարադուբյան Լևոնը, Կուդշինյան Սմբատը, Սալաթյան Աֆրամը, Սարաֆ Արշակը, Թարաջյան Նսիմը, Բազյան փաշա Վազգենը, Էրանոսյան Լևոնը, Վարդանյան Գրիգորը²³։ Արպանյան Ավետիսը եւ այլքը։

Այսպիսով, հայ զինվորականները, ապրելով և իրենց գործունեությունը ծավալելով Սիրիայում, իրենց տաղանդի, ռազմական հմարամտությունների և կարողությունների շնորհիվ արժանացել են

գինվորական բարձր աստիճանների: Նրանք ազնվաբայ ծառայել են սխրիսկան բանակում որպես երախտագիտություն այն երկրին ու ժողովրդին որոնք գրկաբաց ընդունել ու ապաստան են տվել ցեղասպանությունից մազապուրծ եղած հայերին: Հայ գինվորականներն ծառայել են ի պաշտպանություն երկրի ազգային անկախության, նրա խաղաղության ու անվտանգության համար և միասնական ճակատով հանդես գալով՝ նպաստել են հայ-արաբական, հայ-սիրիական դարավոր բարեկամության ամրապնդմանը:

**HAYK SAMSONYAN
(IOS)
THE ARMENIAN MILITARY OFFICERS IN THE SYRIAN ARMY
(1946-1970)**

In 1946, Syria gained its independence and the French troops withdrew. In development of the history of Syrian National Army participated a number of Armenian famous officers, such as Aram Karamanoukian, Hrant Maloyan, Alber Kilejyan, Joseph Bairamyan etc. Generals Aram Karamanoukian and Hrant Maloyan were the Armenian officers who took part in the organization of the newly created Syrian army. In 1949, General Aram Karamanoukian was named commander in chief of the Syrian Army's artillery, a position which he held until 1958. Some of the Armenian officers participated in the Palestinian war of 1948. They became prominent military officers owing to their top professionalism, strict discipline and expertise in the field of army. Armenian military officers have been awarded various medals of Honor, not only by the Syrian but also the governments of Lebanon, Egypt and France.

As far as the Arab people were concerned, Armenian officers symbolized the further strengthening of ties between the Syrian and Armenian peoples

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Հովհաննիսյան Ն., Սարգսյան Հ., Սիրիան անկախության համար մղված պայքարում. Եր., 1975. էջ 311:
2. Zisser E., The Syrian Army: Between the Domestic and the External Fronts, Journal Meria Volume 5, No. 1 march 2001, p. 3.
3. Գեղարդ Սուրիահայ տարեգիրք, Ա տարի. Հայկա. 1975. էջ 405:

4. Գարամանուկեան Յ., Զօրավար Արամ Գարամանուկեանի կեանքն ու գործը, ԱՄՆ, Ֆորթ Լի, Նիի Վըրզի, 1998, էջ ԺԶ:
5. Գեղարդ Սուրիահայ տարեգիրք, նշվ. աշխ., էջ 405:
6. Գարամանուկեան Յ., նշվ. աշխ., էջ 13-14:
7. Եսլիդսբեան Մ., Գաղթականներն իտրիդարան, Հալեպ, 1998, էջ 159:
8. كشيشيان أ., إسهامات الممّاطنّ الارمنّ في الحباة العامة للبلاد السورية منذ أقدم العصور وحتى يومنا، حلب، ٢٠٠٧، ص ٤٠
9. عزازيان ه., نبذة تاريخية موجزة عن الجاليات الارمنية في البلاد العربية (سورية، لبنان، مصر، فلسطين، الاردن...), الانتقىة ١٩٩٣، ص ٢٦
10. Գեղարդ Սուրիահայ տարեգիրք, Հալեպ, 1996, էջ 555:
11. عزازيان ه., ص ٢٦
12. Սիրիայում քեյ տիտղոսը գործածական էր մինչև 1963թ. մարտի 8-ը՝ Բատս կուսակցության իշխանության գալը: Դա ռազմական և վարչական կոչում էր, անհրաժեշտ էր հատուկ վկայական, որը Հրանտ քեյ Սալոյանն ունեւր:
13. Migliorino N., (Re)constructing Armenia in Lebanon and Syria, 2008, New York, p. 136.
14. Atamian P., Histoire de la communautè Armenienne catholique de Damas, Beyrouth, 1964, p. 155.
15. «Մասիս», քիվ 39, Բեյրութ, 2008, էջ 27:
16. Գեղարդ Սուրիահայ տարեգիրք, Հալեպ, 1975, էջ 406:
17. كشيشيان أ., ص ٤٠
18. «Մասիս», նշվ. աշխ., էջ 27:
19. Atamian P., նշվ. աշխ., էջ 156-157:
20. Տարեկան տեղեկագիր Դամասկոսի հայ կաթողիկե քարեսիրական միութեան. 2006, էջ 59:
21. عزازيان ه., ص ٢٦
22. كشيشيان أ., ص ٤١
23. Van Dusen, M., Intra-and Inter-Generational conflict in the syrian army, Johns Hopkins University, 1971, p. 378-413.